

<https://doi.org/10.28925/2311-2425.2023.216>
УДК 81'367.7

АНТРОПОЦЕНТРИЧНА ПРИРОДА ОБРАЗНОГО ПОРІВНЯННЯ ТА ЙОГО КОРЕЛЯЦІЯ З МЕТАФОРОЮ

Мізін К. І.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі (Переяслав, Україна)
ORCID iD: 0000-0002-5216-6032
kostiantyn.mizin@gmail.com

Шемуда М. Г.

Університет Григорія Сковороди в Переяславі (Переяслав, Україна)
ORCID iD: 0000-0003-3692-2982
shemuda_marina@ukr.net

This work is licensed under the Creative Commons Attribution 4.0 International License. To view a copy of this license, visit <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/> or send a letter to Creative Commons, PO Box 1866, Mountain View, CA 94042, USA.

У статті здійснено виклад антропоцентричного бачення природи образного порівняння на тлі його кореляції з метафорою. З'ясовано, що антропоцентричний підхід при аналізі порівняння є виправданим з огляду на антропологічне розуміння цього явища як універсуму людського мислення та пізнання. Виявлено, що буття людини тісно пов'язане з порівнянням як розумовою операцією та гносеологічною і семантичною категорією, яка є одним із потужних чинників, що створюють у свідомості внутрішній світ людини – картину світу. Тлумачення мови як складної «живої» системи, креативного «духу народу» дозволяє припустити існування когнітивного принципу «*contra ergo sum*». Останній є джерелом антропоцентричного заряду порівняння, бо, пізнаючи світ, людина порівнює все з собою та уподібнює все собі, що є підставою вважати цей принцип окремим виявом антропоцентризму. Це слугує також підґрунтям для визначення порівняння як основної операції аксіологічного пізнання, яка є базою для утворення ціннісних концептів і ціннісних суджень.

Ключові слова: образне порівняння, метафора, антропоцентризм, лінгвокультура, картина світу, *contra ergo sum*.

Mizin K., Shemuda M. Anthropocentric Nature of Figurative Simile and Its Correlation with Metaphor

The article presents an anthropocentric vision of the nature of figurative simile against the background of its correlation with metaphor. It has been found that the anthropocentric approach to the analysis of simile is justified in view of the

anthropological understanding of this phenomenon as a universe of human thinking and cognition. It was found that human existence is closely connected with simile as a mental operation and an epistemological and semantic category, which is one of the powerful factors that create the inner world of a person – a picture of the world – in the mind. The interpretation of language as a complex "living" system, a creative "spirit of the folk" suggests the existence of the cognitive principle of "comparo ergo sum". The latter is the source of the anthropocentric charge of simile, because, when cognising the world, a person compares everything to himself and likens everything to himself, which is the reason to consider this principle a separate manifestation of anthropocentrism. This also serves as a basis for defining simile as the main operation of axiological cognition, which is the basis for the formation of value concepts and value judgements.

Key words: *figurative simile, metaphor, anthropocentrism, linguo-culture, world picture, comparo ergo sum.*

Вступ. Поштовхом до продовження дискусії щодо критеріїв розмежування образного порівняння та метафори стала стаття Ф. Руїса де Мендоси (Ruiz de Mendoza, 2023), у якій автор висвітлив різні підходи для визначення подібностей і відмінностей цих тропів, приділивши значну увагу питанню їхньої еквівалентності. Свіжості в осмисленні автором цієї проблеми надає те, що він обрав для свого аналізу не традиційну, а когнітивну метафору.

Переживши не одну «наукову революцію» (термін Т. Куна), ця дискусія має досить давню історію, що можна пояснити зміною поглядів на природу як порівняння, так і метафори – від традиційних (Мізін, 2009а; Мізін, 2009b; Holman, 1972; Leech, 1969) до когнітивних (Мізін, 2010b; Lakoff, 1987; Lakoff & Johnson, 1980). До того ж, навіть на початку третьої декади ХХІ століття доводиться констатувати, що порівняння, яке лежить в основі когнітивних механізмів людини і є водночас базовою структурою, механізмом, операцією практично всіх складників розумового процесу людини, досі залишається не до кінця вивченим феноменом. З огляду на це не повністю дослідженим залишається і мовне порівняння (як семантична категорія). Причина цього вбачається не лише в тому, що сучасна наука ще не може розкрити й пояснити саму сутність людини як діалектичну єдність фізичного й метафізичного, а й у тому, що філософи та мовознавці завжди надавали перевагу метафорі, дещо нехтуючи порівнянням, яке вважали вже всебічно вивченим.

При цьому, беручи за аксіому той факт, що порівняння є квінтесенцією пізнавальної діяльності людини, науковці всіляко прагнули оминати іншу важливу істину: порівняння створює уявний світ людини, оскільки в ньому

реалізується закладена в основах мислення здатність до зіставлення фрагментів картини світу, здатність, що є фундаментальним чинником категоризації та концептуалізації як основних процесів когніції. Порівняння експлікує два світи: реальний, або об'єктивний, та уявний (розумовий), або суб'єктивний. Відповідно пізнання природи порівняння потребує переходу на новий рівень рефлексії. А це можливо за умови зміни епістемології при дослідженні явищ, які існують у двох світах – і мовному, і розумовому, тобто наскрізь пронизують свідомість людини.

Свіжий погляд на сутність порівняння пов'язується передусім з антропоцентричною парадигмою. Це новий виток в еволюції лінгвофілософської думки, тому її виникнення було цілком прогнозованим, оскільки потреба в нових парадигмах або «наукових революціях» настає тоді, коли вчені виявляють аномалії, які неможливо пояснити за допомогою універсально прийнятої парадигми, у руслі якої до цього моменту відбувався науковий прогрес. Матеріалістична позитивістсько-структурна парадигма, що домінувала протягом ХХ ст., не змогла пояснити багато аномалій (найбільшою аномалією для матеріалістичної парадигми залишається свідомість), поміж яких слід назвати і порівняння (Мізін, 2011, с. 144).

Саме на антропоцентризм покладаються нині великі сподівання при вирішенні надскладних завдань у лінгвістиці. Нова парадигма продукує еклектичні підходи до пізнання людиною самої себе. А це, у свою чергу, породжує численні мовознавчі галузі, які утворюються на межі різних наук. Зміна наукової парадигми зробила поворот і в самому світосприйнятті та світорозумінні людини. Серйозним підґрунтям для цього стали відкриття в галузі квантової механіки, які стерли межу між матеріальним та ідеальним світами, що дало змогу дослідникам мови не оминати її метафізичної сутності, а розпочати її активне вивчення.

Метою цієї статті є виклад антропоцентричного бачення природи образного порівняння на тлі його кореляції з метафорою.

Результати дослідження та дискусія. Антропоцентричний підхід є виправданим при аналізі порівняння з огляду на антропологічне розуміння цього явища як універсуму людського мислення та пізнання. Однак перед викладом антропоцентричного тлумачення природи порівняння слід коротко проаналізуємо основні підходи, що сформувалися внаслідок численних спроб дослідити феномен порівняння: 1) гносеологічний (порівняння як прийом або процес пізнання); 2) логічний (порівняння як певна логічна модель побудови

мовних структур); 3) лінгвістичний (порівняння як специфічна мовна структура). Відповідно, порівняння як відображення реальності, шлях до її пізнання – це проблема філософії; порівняння як логічний прийом – проблема логіки; порівняння як ментальна операція – проблема логіки, психології та лінгвістики; порівняння як мовна категорія і троп (або фігура мови) – мовознавства й літературознавства.

Під порівнянням розуміють не лише традиційно виокремлені категорії подібності та відмінності, але й категорію тотожності в її класичному варіанті – те, що за числом одне. Усе це пов'язане з тим, що категорія подібності є власне лінгвістичною категорією, тому в опозиційні відношення з категорією відмінності вступає категорія тотожності, бо тотожність і відмінність як логічні категорії передбачають одна одну. Однак, на відміну від логіки, для мовознавства актуальніша опозиція «подібність – відмінність». Очевидно, це можна пояснити тим, що лінгвістика вивчає живу матерію – мову, де закони логіки часто не спрацьовують.

Будь-яку категорію можна пояснити як результат фіксації подібностей і відмінностей, тому категорія порівняння виходить за межі класичного розуміння категорії, оскільки її можна визначити як категорію категорій, про що не раз стверджувалося в історії філософської думки. Це пов'язано з тим, що на операції порівняння ґрунтується мислення, тому порівняння вважають найдавнішим видом інтелектуальної діяльності. Основоположне значення порівняння для мислення було вперше усвідомлене Арістотелем (утім, історія вивчення порівняння починається ще з праць давньоіндійських учених і давньогрецьких «досократиків»), який дійшов висновку, що пізнання є нічим іншим, як порівнянням, тобто пізнавальна діяльність людини завжди передбачає необхідність виокремлення одних об'єктів на основі їх відмінностей від інших. На цю думку Арістотеля протягом століть спиралися концепції відомих лінгвофілософів, зокрема О. О. Потебні, який свого часу писав, що в кожному слові дія думки полягає в порівнянні двох мислених комплексів, двох мислених мас, однієї, що знову пізнається та пізнаної раніше. Безумовно, основу порівняння становить гносеологічний вимір, бо порівняння є умовою того, що людина може дізнатися про щось нове й зрозуміти його. Фактично акт пізнання починається з порівняння об'єктів та виділення і групування в них певних ознак, тому можна впевнено заявити, що порівняння «подовжує руку інтелекту» (Х. Ортега-і-Гассет). Без порівняння неможливий процес пізнання навколишньої дійсності взагалі,

оскільки в основі категоризації лежать сформовані в нас уявлення про подібність і відмінність об'єктів, а світ, позбавлений категоризації, розпадається на атоми, втрачає сенс.

Порівняння реалізує такі гносеологічні функції:

– за допомогою порівняння пізнаються одиничне, особливе й загальне, пов'язані відношеннями подібності та відмінності, тобто категорії одиничного, особливого й загального формуються порівнянням;

– зміна, розвиток речей і явищ пізнаються за допомогою порівняння, тому будь-який рух не може бути виявленим і пізнаним без нього;

– порівняння слугує пізнанню причин явищ;

– за допомогою порівняння відбувається систематизація предметів і явищ навколишнього світу, тому будь-яка класифікація спирається на нього;

– порівняння лежить в основі безпосереднього пізнання об'єктивної дійсності шляхом умовиводу, оскільки порівняння використовується як один із найбільш необхідних засобів доводу. Однак якщо довід звичайно здійснюється у формі умовиводів, а умовивід завжди включає в себе порівняння, то і довід так чи інакше пов'язаний з порівнянням. Основні закони діалектики – закон єдності й боротьби протилежностей, закон переходу кількісних змін у якісні, закон заперечення заперечення – також спираються на порівняння, тому наукове пізнання об'єктивного світу своїми досягненнями значною мірою зобов'язане порівнянню;

– як первинна форма вираження відношень між предметами, явищами, якостями, діями – тих відношень, які ґрунтуються на подібності й відмінності, – порівняння дає базу для інших, складніших розумових операцій – таких, як синтез, аналіз, абстрагування, узагальнення.

Отже, порівняння є предметом логіко-гносеологічного аналізу як (1) засіб пізнання, (2) логічна дія (прийом), (3) ментальна операція. Цей аналіз категорії порівняння ґрунтується на такому логічному доводі: реально існуючим об'єктам іманентні деякі властивості, на основі яких вони вступають у певні відношення один з одним – відношення подібності й відмінності. Пізнаючи світ, людина усвідомлює як об'єкти з їхніми властивостями, так і відношення між ними. Логіко-гносеологічне розуміння порівняння, глибоко опрацьоване філософами й логіками радянського періоду, підтримується традиційним мовознавством, де можна виокремити два основних напрямки аналізу порівняння: граматичний і стилістичний.

У граматиці межі категорії компаративності розширювалися від морфологічного її простору з формами ступенів порівняння в центрі через синтаксичну домінанту з опозицією «сполучник "як" – інші сполучники» до розуміння цієї категорії як біполярного функціонально-семантичного поля з інваріантами «подібність – відмінність». Категорію компаративності детально проаналізовано в межах функціонально-семантичного підходу, який тривалий час залишається пріоритетним у польових дослідженнях. Для повного охоплення мовних засобів (морфологічних, синтаксичних, лексичних, лексико-граматичних), за допомогою яких виражається категорія порівняння, мовознавці запропонували виокремити порівняння в окреме поле, яке займає серединне положення між полями якості й кількості, тісно перетинаючись і з тим, і з іншим. Однак, незважаючи на значний поступ, методи формальної та функціональної граматики недостатньо виправдовують себе при аналізі порівняльних конструкцій (Post, 1981, р. 34). Основна проблема тут вбачається у подвійній природі порівняння, бо воно є водночас процесом і результатом цього процесу.

У стилістиці вивчення порівняння безпосередньо пов'язане з проблемою виникнення та розвитку поняття «фігура порівняння». У науці про мову художньої літератури в 60–70-х роках ХХ ст. сформувалася особлива теоретична проблема – проблема компаративних структур. Фігура порівняння була визнана самостійним об'єктом лінгвістичного дослідження. Утім, питання належності порівняння до фігур мови або до тропів досі залишається відкритим: на пострадянському просторі переважає думка, що порівняння – це вид тропу, який базується на уподібненні співвідносних понять (див., напр.: Українська мова, 2004, с. 692–693), а в зарубіжній лінгвістиці домінує точка зору, що порівняння є фігурою мови (див., напр.: Dobrovolskij & Piirainen, 2005, р. 265). Це пов'язано з (1) невирішеною проблемою розмежування фігур мови й тропів, де не встановлені точні критерії їх диференціації, та з (2) онтологічною властивістю компаративних конструкцій передавати пряме й переносне значення – художні й логічні, образні й безобразні порівняння. Перші належать, на наш погляд, до тропів, а другі – до фігур мови. Проте порівняння займає проміжну позицію між засобами наочності й образності, оскільки вони можуть базуватися як на основі переносу прямого значення слова з однієї предметно-сислової сфери до іншої, так і на основі метафоричного значення (раціональні й метафоричні

порівняння). Тому стверджувати про належність компаративних конструкцій виключно до тропів або фігур мови є некоректно.

Не до кінця переконливими є також аргументи стосовно розмежування порівняння та образної метафори. Загальноприйнятим вважається положення, що в основі метафори лежить компаративний механізм, тому дослідники метафори (Арістотель, М. Джонсон, Дж. Лаккофф, Д. Серль та ін.) стверджують, що метафора – це згорнуте порівняння. Та якщо метафора є редукованим порівнянням, то це значить, що між ними немає семантичної різниці, тобто при класичному формулюванні порівняння й метафори визнається відмінність між ними на рівні поверхневої, а не глибинної структури. Однак інтуїтивно дослідники глибше розуміють різницю між метафорою та порівнянням, стверджуючи, що метафора належить до мови, а порівняння до мислення. І хоча беззастережно прийняти цю думку не можна, бо вона є дещо епістемологічно невваженою, та певний сенс у ній є. Лише слід додати, що порівняння є категорією як мислення, так і мови, тому воно є найпотужнішим генератором, який забезпечує неперервність і нескінченність розвитку мови. У результаті вербалізації порівняння формуються мовні одиниці, які одночасно поєднують у собі і процес, і результат порівняння. Очевидно, це є причиною вважати порівняння уподібненням рухомим і вимірним, а метафору – статичним, бо метафора відображає світ, що зупинився й не має внутрішньої динаміки, – світ сутностей. Тому в метафори з часом затемнюється внутрішня форма, і вона стає «мертвою». Прикладом тут можуть слугувати усталені порівняння, які можуть функціонувати протягом століть, не втрачаючи повністю своєї образності, тобто залишатися «живими». В англійській мові актуальні й донині усталені порівняння англосаксонського періоду (*as*) *white as snow* (досл.: білий, як сніг) – «білосніжний»; (*as*) *hard as (a) stone* (досл.: твердий, як камінь) – «дуже твердий»; (*as*) *bright as the sun* (досл.: яскравий, як сонце) – «дуже яскравий»; *deep as a well* (досл.: глибокий, як колодязь) – «1) дуже глибокий; 2) глибокий, сильний; 3) когось важко зрозуміти»; *green as a leek* (досл.: зелений, як цибуля-порей) – «1) зеленого кольору; 2) молодий, недосвідчений»; *hard as steel* (досл.: твердий, як сталь) – «фізично / морально дуже сильний»; *cool as a cucumber* (досл.: прохолодний, як огірок) – «абсолютно незворушний, холоднокровний, спокійний»; *busy as a bee* (заклопотаний, як бджілка) – «дуже заклопотаний, працьовитий»; *mute as a fish* (німий, як риба) – «мовчазний» (Мізін, 2010а) та багато інших, які можна

зустріти у творах британських поетів і письменників XVI–XVIII ст., зокрема у В. Шекспіра (Smith, 1882, pp. 8, 12, 13) та в «Новій пісні нових порівнянь» (A New Song of New Similes) поета Дж. Гея (John Gay) (Svartengren, 1918, p. 1). Тут же знаходимо неактивні вже на сьогодні усталені порівняння (більшість сучасних словників їх не фіксують), але при цьому вони не втратили образності, напр.: *as drunk as David's sow* (досл.: п'яний, як свиня Давида) – 'дуже п'яний'. Це ставить під сумнів поширену тезу про те, що з плином часу емотивність і експресивність усталених порівнянь частково або повністю стирається і вони набувають характеристик кліше, оскільки наведені порівняння досі функціонують в англійській мові для вираження емотивності та експресії.

Розкрити сутність порівняння покликані нині такі дисципліни, як когнітивна лінгвістика й когнітивна психологія. Становлення епістемологічного апарату когнітивної лінгвістики наблизило мовознавство до теорії пізнання, психології, культурології. У такий спосіб наука про мову, по-перше, зробила своїм надбанням категоріальний апарат і дослідницькі методи останніх, а по-друге, – освоїла їхню проблематику. При цьому основним об'єктом когнітивних досліджень стала мовна свідомість, а їх кінцевою метою – виявлення та опис глибинних структур цієї свідомості, зокрема порівняння. Утім, проблема природи порівняння не стала набагато ближчою до свого вирішення і завдяки працям когнітивістів. Попри численні концепції, які породжуються в межах теорії концептуальної метафори, теорії фреймів, концептології та інших галузей когнітивної лінгвістики, принципово нічого нового щодо вивчення феномену порівняння поки що запропоновано не було. Це можна пояснити тим, що захоплення лише ментальним світом людини (розумові операції, структури представлення знань тощо) без належного включення культурологічної інформації як верифікаційного поля для когнітивних теорій не створює цілісної бази при вивченні феномену людини, оскільки людина невід'ємна від її культури – як матеріальної (артефакти), так і ідеальної (ментафакти), тому аналіз розумових механізмів, операцій і структур, покликаних відкрити шлях до пізнання глибин людської свідомості, слід ефективно поєднувати з культурологічним аналізом.

З огляду на це наше розуміння природи порівняння лежить у площині зіставної лінгвокультурології. Перспективність дослідження порівняння крізь призму цієї дисципліни вбачаємо насамперед у тому, що, по-перше, зіставна

лінгвокультурологія повністю ґрунтується на антропоцентричних принципах, а по-друге, її методологія спирається на вчення В. фон Гумбольдта про визначальне значення впливу мови на культуру, згідно з яким мова – це дещо більше, ніж інстинкт інтелекту, оскільки в ній зосереджується не здійснення духовного життя, але саме це життя, тому тип і функції мови є організмом духу, як будова м'язових волокон, коло кровообігу, розгалуження нервів – організм тіла (Humboldt, 1963). Тут слід також наголосити на визначальній ролі суб'єктивного чинника в процесах світосприйняття, тому внутрішній (уявний) світ людини не є адекватним відображенню зовнішнього (реального) світу. Процес викривлення дійсності відбувається по всьому ланцюжку, яким надходить інформація до мозку людини (до п'яти каналів сприйняття додають, як правило, і шостий – інтуїцію, яка вже повністю, на наш погляд, формується не реальними відношеннями навколишньої дійсності, а ментальним світом людини).

Отже, якщо когнітивні механізми «пронизує» порівняння, то цілком логічно припустити, що саме останнє можна кваліфікувати як основний чинник формування картини світу як індивіда, так і етносу в цілому: все, що людина уявляє, і все, що вона бачить навколо, – це перманентний креатив порівняння. При цьому людина не стільки відкриває подібність, скільки створює її. Особливості сенсорних механізмів та їхня взаємодія з психікою дозволяють людині зіставити те, що не можна зіставити, і виміряти те, що не можна виміряти. Підкреслюючи онтологічну антропоцентричність порівняння, М. Блек зазначав, що до порівнянь можна було б застосовувати такі ж чіткі правила, як ті, на яких побудована фізика, оскільки, порівнюючи, людина часто постулює існування деякого уявного зв'язку між сутностями (Black, 1993). Так, утворення метафори пов'язують із принципом Л. Вітгенштейна «бачити як», який є інтуїтивним відношенням, що утримує разом смисл і образ. Цей принцип лежить, на наш погляд, і в основі механізму формування метафори – порівняння, оскільки воно не просто прокладає уявний вектор між сутностями, але, уявляючи, людина створює іншу дійсність. Когнітивний заряд порівняння значною мірою скерований не на дзеркальне відображення емпіричної дійсності, а на згаданий принцип «бачити як» та на принцип І. Канта «немов би» (als ob). Тому слова *як*, *немов*, *неначе* мають величезний вплив на думки та поведінку людини. При цьому ідеальний світ порівняння створює саме сполучник *як*, оскільки компаративні модальні кваліфікатори *наче*, *неначе*, *немов* та ін. формують не ідеальну, а

ірреальну дійсність. Натомість сполучник *як* функціонує у площині здатності людини репрезентувати подібність того, що знаходиться в межах її можливостей, а це і є підґрунтям для декларування семантичної різниці між порівнянням і метафорою на основі того, що всі порівняння істинні, а всі метафори фіктивні (Davidson, 1991, p. 501). Очевидно, цим можна пояснити домінування цього сполучника в компаративних конструкціях.

Принципово важливо при антропоцентричному погляді на сутність порівняння визнати те, що воно лежить не в природі світу, а в природі людини, тобто в людській свідомості. Порівняння являє собою не просто спосіб мислення про світ, а й про те, що знаходиться за межами перцепції людини – в метафізиці. Ця теза є протилежною до усталеного в науковому світі розуміння порівняння як відношення подібності та відмінності між реально існуючими об'єктами, властивості яких і є основою для цих відношень. У такий спосіб кардинально змінюється вектор дослідження порівняння, оскільки пошук онтологічних і гносеологічних засад останнього переноситься зі встановлення зв'язків і відношень між об'єктами навколишньої дійсності на принципи встановлення цих зв'язків і відношень у внутрішньому світі людини, який також має засіб реальної реалізації – Слово.

Викладене вище дає змогу стверджувати, що на рівні мислення існує компаративна «сітка», «сплетена» зі зв'язків і відношень об'єктів внутрішнього світу людини, яку можна виявити й дослідити на мовному рівні, бо кожна номінація, кожна предикація, кожен текст, кожне асоціативно-вербальне поле – це фіксація подібності й відмінності об'єктів. При цьому когнітивно-креативний процес порівняння тісно пов'язаний з іншими явищами: фіксуючи нові подібні й відмінні властивості предмета, людина висловлює і своє ставлення до цього факту, вирішує комунікативні та прагматичні задачі, виявляє естетичну індивідуальність. Порівняння значною мірою пов'язане з модальністю, оцінкою, неозначеністю/означеністю, тому людина часто застосовує «як-стратегію» (Wie-Strategie) (Schwarz-Friesel, 2007, S. 190), коли хоче повідомити іншим про свої почуття, переносячи свій внутрішній стан почуттів завдяки прямій аналогії на інший референт або референтну галузь. Тут слід також наголосити на тому, що порівняння є базовим механізмом асоціації, а, як відомо, «закон асоціації» є найважливішим законом психології, оскільки він відкриває шлях до розуміння взаємозв'язку матеріального та ідеального.

Свідомість здатна створювати конструкції, які дозволяють генерувати уяву. Мовне порівняння, експлікуючи ментальне, є однією з таких конструкцій, оскільки, образ, який виникає внаслідок порівнювання двох референтних ситуацій не можна кваліфікувати виключно семантично, бо він є результатом уявлення, що задається авторською інтенцією. З цієї точки зору образ є витвором психіки. Але цей образ, з одного боку, відштовхується від семантики слова, яке лежить у його основі, а з другого, – він «занурюється» в семантику, бо реципієнт, щоб розкодувати авторський задум, повинен «добути» значення з образу. У такий спосіб між автором порівняння та реципієнтом створюється подвійний – ментальний і вербальний – зворотний зв'язок, який переносить обох учасників комунікації до ідеального світу порівняння. І світу цього не існувало б, якби не було його творця – людини. Тому логічна формула порівняння в антропологічному вимірі, крім традиційних трьох основних елементів (об'єкт, еталон і *tertium comparationis*; до цієї конструкції може входити і показник порівняння, який, як правило, є порівняльним сполучником), передбачає наявність ще одного – суб'єкта порівняння, роль якого бере на себе мовець.

Як окремий елемент може бути ідентифікований і бенефактив – особа, на яку розповсюджується семантичне представлення порівняння. Утім, бенефактив і суб'єкт порівняння не включаються, як правило, до логічної формули порівняння, бо їхнє функціонування має ситуативний характер. Проте цей підхід до аналізу порівняння є, на наш погляд, хибним, бо суб'єктивність останнього передбачає момент пристрасності суб'єкта, залежність від його інтенцій, мотивів, настанов, емоцій, від умов комунікативної ситуації. Це значить, що вибір основи для порівнювання предметів/явищ навколишнього світу диктується конкретною метою мовця. Саме тому головним елементом порівняльної конструкції є людина.

Зважаючи на це, дослідження метафізичної природи порівняння потребує комплексного підходу, оскільки об'єднання методів і методик різних наук може сприяти глибшому вивченню ментальних явищ. Основною вимогою до такого підходу має стати зосередження уваги на природі порівняння, а не на його результаті – метафорі, як це часто можна простежити в мовознавчих студіях. Більшість учених вважають, що метафора, на відміну від порівняння, має глибшу й багатшу внутрішню форму та значний лінгвокреативний потенціал. Це означає, що порівняння на тлі метафори є більш примітивним і менш лінгвокреативним, тому

лінгвістика досі не створила термінологічної інтерпретації однієї з розгалужених, захоплюючих і за своєю природою однієї з антропометричних категорій – категорії порівняння. Остання є для людини настільки важливою, що слушно, на наш погляд, перефразувати декартове *cogito ergo sum* на *comparo ergo sum* (досл.: я порівнюю, отже, я живу), оскільки з неабиякою впевненістю можна стверджувати, що фізичне й метафізичне буття людини пов'язане з порівнянням, а принцип «*comparo ergo sum*» створює світ людини, включаючи її до ментально-вербального акту. Це можна пояснити тим, що когніції людини властива складна різнорівнева система – компаративна «сітка». Ланки цієї «сітки» подвійно (поняттєво й семантично) пов'язуються компаративним «ланцюгом», формуючи розгалужену стратово-польову структуру системи порівняння, зокрема й образного. Компаративну «сітку» свідомість кожного разу «накидає» при акті пізнання на навколишній світ, інтеріоризуючи його. Тому ця «сітка» має основоположне значення для лінгвокреативного світосприйняття та світорозуміння людини.

Висновки. Викладене вище розуміння сутності порівняння дає змогу стверджувати, що буття людини тісно пов'язане з порівнянням як розумовою операцією та гносеологічною і семантичною категорією, яка є одним із потужних чинників, що створюють у свідомості внутрішній світ людини – картину світу. Відповідно, розуміння мови як складної «живої» системи, креативного «духу народу» дозволяє припустити існування когнітивного принципу «*comparo ergo sum*». Останній є джерелом антропоцентричного заряду порівняння, бо, пізнаючи світ, людина порівнює все з собою та уподібнює все собі, що є підставою вважати цей принцип окремим виявом антропоцентризму. Це також дає змогу визначити порівняння як основну операцію аксіологічного пізнання, що слугує базою для утворення ціннісних концептів і ціннісних суджень.

ДЖЕРЕЛА

1. Мізін, К. І. (2009а). Перспектива вивчення антропоцентричності усталених порівнянь (на матеріалі компаративних фразеологій англійської, німецької, української та російської мов). *Лінгвістика*. 1(16), 75–81.
2. Мізін, К. І. (2009б). Системні маркери компаративної фразеології крізь призму зіставлення (на матеріалі англійської, німецької, української та російської мов). *Мовознавство*. 5, 60–70.
3. Мізін, К. (2010а). *Англо-український словник компаративної фразеології*. Кременчук: Щербатих О.В.

4. Мізін, К. І. (2010b). *Comparo ergo sum* або актуальний лінгвофілософський погляд на природу порівняння. *Мовознавство*. 1(253), 54–67.
5. Мізін, К. І. (2011). *Людина в дзеркалі компаративної фразеології*. Кременчук: Щербатих О.В.
6. Русанівський, В. М. (Співгол.), Тараненко, О. О. (Співгол.). (2004). *Українська мова: Енциклопедія*. Київ: «Українська енциклопедія».
7. Black, M. (1993). More About Metaphor. In A. Onony (Ed.), *Metaphor and Thought* (pp. 19–41). Cambridge: Cambridge University Press.
8. Davidson, D. (1991). What Metaphors Mean. In S. Davis (Ed.), *Pragmatics* (pp. 495–506). New York & Oxford: Oxford University Press.
9. Dobrovolskij, D. & Piirainen, E. (2005). *Figurative Language: Cross-cultural Linguistics and Cross-linguistic Perspectives*. Amsterdam: Elsevier.
10. Holman, C. H. (1972). *A Handbook to Literature*. Indianapolis & New York: The Odyssey Press.
11. Humboldt, W. (1963). *Über den Nationalcharakter der Sprachen*. Bd. 3. Darmstadt: Gotta.
12. Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago.
13. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
14. Leech, G. N. (1969). *A Linguistic Guide to English Poetry*. London & New York: Longman.
15. Post, M. (1981). *Comparatives of Identity in English: A Semantic Study*. Wrocław: Wydawn. Uniwersytetu Wrocławskiego.
16. Ruiz de Mendoza, F. J. (2023). How like-simile relates to metaphor: An exploration of analytical parameters. *Lege artis*. VIII(1), Special issue, 110–128. DOI: <https://doi.org/10.34135/lartis.23.8.1.08>
17. Schwarz-Friesel, M. (2007). *Sprache und Emotion*. Tübingen und Basel: A. Francke Verlag.
18. Smith, E. H. (1882). *Similes and Comparisons of Shakespeare (from the Text of the Chiswick Edition of 1826)*. Philadelphia.
19. Svartengren, T. H. (1918). *Intensifying Similes in English* [Inaugural Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy]. Lund: ASC.

REFERENCES

1. Black, M. (1993). More About Metaphor. In A. Onony (Ed.), *Metaphor and Thought* (pp. 19–41). Cambridge: Cambridge University Press.
2. Davidson, D. (1991). What Metaphors Mean. In S. Davis (Ed.), *Pragmatics* (pp. 495–506). New York & Oxford: Oxford University Press.
3. Dobrovolskij, D. & Piirainen, E. (2005). *Figurative Language: Cross-cultural Linguistics and Cross-linguistic Perspectives*. Amsterdam: Elsevier.
4. Holman, C. H. (1972). *A Handbook to Literature*. Indianapolis & New York: The Odyssey Press.
5. Humboldt, W. (1963). *Über den Nationalcharakter der Sprachen*. Bd. 3. Darmstadt: Gotta.
6. Lakoff, G. (1987). *Women, Fire, and Dangerous Things: What Categories Reveal about the Mind*. Chicago: University of Chicago.
7. Lakoff, G. & Johnson, M. (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago: University of Chicago Press.
8. Leech, G. N. (1969). *A Linguistic Guide to English Poetry*. London & New York: Longman.

9. Mizin, K. I. (2009a). Perspektiva vyvchennia antropotsentrychnosti ustalenykh porivnian (na materialy komparatyvnykh frazeolohii anhliiskoi, nimetskoi, ukrainskoi ta rosiiskoi mov). *Linhvistyka*. 1(16), 75–81 (in Ukrainian).
10. Mizin, K. I. (2009b). System Markers of Comparative Phraseology in the Contrastive Perspective. *Movoznavstvo*. 5, 60–70 (in Ukrainian).
11. Mizin, K. (2010a). *English-Ukrainian Dictionary of Comparative Phraseology*. Kremenchuk: Shcherbatiykh O.V.
12. Mizin, K. I. (2010b). Comparo ergo sum or topical linguophilosophical outlook on the nature of comparison. *Movoznavstvo*. 1(253), 54–67 (in Ukrainian).
13. Mizin, K. I. (2011). *A Human Being in the Mirror of Comparative Phraseology*. Kremenchuk: Shcherbatiykh O.V. (in Ukrainian).
14. Post, M. (1981). *Comparatives of Identity in English: A Semantic Study*. Wroclaw: Wydawn. Uniwersytetu Wroclawskiego.
15. Ruiz de Mendoza, F. J. (2023). How like-simile relates to metaphor: An exploration of analytical parameters. *Lege artis*. VIII(1), Special issue, 110–128. DOI: <https://doi.org/10.34135/lartis.23.8.1.08>
16. Rusanivskyi, V. M. (Co-ed.), Taranenko, O. O. (Co-ed.). (2004). *Ukrainska mova: Entsyklopediia*. Kyiv: "Ukrainska entsyklopediia" (in Ukrainian).
17. Schwarz-Friesel, M. (2007). *Sprache und Emotion*. Tübingen und Basel: A. Francke Verlag.
18. Smith, E. H. (1882). *Similes and Comparisons of Shakespeare (from the Text of the Chiswick Edition of 1826)*. Philadelphia.
19. Svartengren, T. H. (1918). *Intensifying Similes in English* [Inaugural Dissertation for the Degree of Doctor of Philosophy]. Lund: ASC.

Дата надходження статті до редакції: 14.09.2023.

Прийнято до друку 10.10.2023